

Hónapló

Dalos György

Háziorvoslás

Berlin, 2024. február 15.

A magyar nemzeti dicsekvésnek létezik egy különös formája, nevezetesen az, hogy merőben negatív jelenségek kapcsán nem győzzük hangsúlyozni: ebben vagy abban a kérdésben mi állunk legrosszabbul. Mi vagyunk a legszerencsétlenebbek, hozzánk képest állítólag Romániában, sőt Bulgáriában is remekül mennek a dolgok. Így például már-már pártok fölötti egyetértés uralkodik arról, hogy nincs a világon még egy ilyen ramaty egészségügy, mint a miénk, sehol sincsenek ekkora várólisták, ilyen gyatra szolgáltatások, ilyen bonyolult elérhetőségek. Nos, nem akarok illúziókat rombolni, de kénytelen vagyok kijelenteni, hogy van ország, amelyik legalábbis eséllyel versenyzik velünk, éspedig a Német Szövetségi Köztársaság, amelynek egészségügyi helyzetéhez adófizetőként és páciensként egyaránt közöm van.

204

Január elején esedékessé vált, hogy jelentkezzem háziiorvosomnál, Frau Könignél egyfelől fogyatkozó gyógyszereim pótlásáért, másfelől pedig azért, mert hosszabb ideje részt veszek egy általa javasolt egészségvizsgálati programban, s ehhez időről időre vérvétel tartozik. Udvariasságból előbb drótpostán, majd telefonon próbáltam bejelentkezni. Az e-mailre nem jött válasz. Távbeszélőn az asszisztensnő helyett magnóhang jelzett vissza, bemondva a rendelési időpontokat. Ismertem én már ezt a hangot. Sebj, gondoltam, szerencsére a praxis macskaugrásnyira van tőlem, odamegyek, becsöngetek és bemegyek. Már nyomtam volna a kapucsengőt, amikor felfigyeltem egy kézzel írott üzenetre. Ezen értésemre adták, hogy a rendelő „átmenetileg zárva tart”, és sürgős esetben a megadott ügyeleti telefonszámon ajánlatos jelentkezni. Hogy meddig tart az átmenetiség, azt nem kötötték az orromra. Úgy terveztem, hétvége után visszajövök. Hétfő reggel egy újabb kézirt cédulán az állt, hogy a rendelő továbbra is zárva tart, és szükség esetén a beteg a megadott telefonszámon kérjen időpontot a közeli háziiorvostól, aki Frau König ordinációjától tízpercnnyire rendel. Ez a hívás sem jött be, így odasétáltam. Különösebb várakozás nélkül megkaptam a receptet. Arra a kérdésemre azonban, hogy akkor most átmenetileg hozzájuk tartozom-e, azt felelték: nem, náluk sajnos nincs kapacitás új páciensekre. Megint elmúlt egy hét, és immár szinte kalandvágyból kerestem fel Frau Königet. A cédula a régi volt, de szerencsére épp akkor lépett bele a házba egy lakó, és én ügyesen utánanyomultam. A rendelő ajtaja előtt álltam, és már majdnem becsöngettem, amikor újabb cédulán akadt meg a pillantásom: „Frau König volt rendelője”. Más szóval – nincs többé háziiorvosom.

Ettől a sehová-sem-tartozástól furcsa, ismerős érzés fogott el. Mikor érezhettem hasonlót, kutattam emlékeim között. Hát persze, böktem a homlokomra, jó

harminc évvel ezelőtt. 1990-ben egy konferenciára utaztam a formálisan még létező NDK-ba. A helyszín a Weimarhoz közeli ettersbergi kastély lett volna. Weimarban leszálltam a vonatról. A pályaudvar előtti téren felfedeztem egy bódét rajta az „Információ” táblával. Közelebb lépve megláttam egy kisebb kartonlapot, rajta a „Felvilágosítás nincs” felirattal. Ennek ellenére az ablak mögött ott ült egy idősebb hölgy. Megkérdeztem tőle, hogy jutok el Ettersbergbe. Mire a hölgy barátságos mosollyal közölte: „Nem vagyok idevalósi.”

Majdnem két héttel első kísérletem után ismét elzarándokoltam a kapualjhoz, ahol az előzőekhez képest merőben más üzenet fogadott: hamarosan megnyílik „Herr Dr. Mehmed K.” rendelője. Hurrá, van házi orvosom! Néhány nappal később a régi asszisztensnő Frau König utáni érdeklődésemre óvatosan kitérő választ adott: „Sie ist nicht mehr da” (ő már nincs itt), viszont azonnal bejelentett az utódnál. A barátságos Dr. Mehmed K. vérnyomásmérés közben elmondta, hogy egyetlen szót tud magyarul: „gyönyörű”, mire én barátságosan megjegyeztem, hogy milyen dallamos nyelv az arab, gyakran hallom, valahányszor Izraelben járok. Herr Dr. Mehmed K. kissé csodálkozva pillantott rám, és helyesbített: „Nem Izrael, Palesztina.” És nyomatékuhozátette: „Gázai palesztin vagyok.”

Helyben vagyunk, gondoltam.

*

Minap a Facebookon betévedtem egy orosz csoportba. „Az idő fogságában” – ez a csoport neve, tizenhétezer tagja van. Azért figyeltem fel rájuk, mert szépen emlékeztek meg Ligijja Csukovszkájáról. Csukovszkája (1907–1996) verset, prózát és esszéket írt, de igazán a *Beszélgések Anna Ahmatovával* című könyve tette híressé. Ebben 1939-től 1966-ig szinte naplószerűen követi a nagy orosz költőnő életét, kivéve azt a tíz esztendőt, amelyben egy rejtélyes konfliktus elválasztotta őket egymástól. A minta Goethe Eckermannja lehetett, de Csukovszkája feljegyzései semmiben sem emlékeztetnek a weimari sétákból leszűrt goethei bölcsességekre. Ahmatova napi reflexiói hétköznapiak, megszenvedettek voltak, és belőlük az egész korabeli szovjetorosz irodalmi élet megismerhető. A háromkötetes mű Oroszországban csak a kilencvenes években jelenhetett meg, s akkor már több száz oldalas jegyzetapparátus kellett az olvasásához. Maga Csukovszkája, akinek több családtagja esett a sztálini terror áldozatául, élesen szembekerült a rezsimmel, és a Brezsnyev-éra idején nyilvánosan támogatta a hivatalosan kiközösített Szolzsenyicint és Szaharovot. Akkoriban egy baráti közvetítő révén személyesen is megismertem. Az FB-csoport kedvéért az internetről kihalászott cirill billentyűzetten oroszul leírtam akkori élményemet: „(Csukovszkájával) 1977-ben a peregyelkinói Alkotóházban találkoztam. Panaszkodott romló látására, ami miatt véletlenül olyasvalakinek nyújthatna kezet, aki részt vett a Szaharov és Szolzsenyicin elleni rágalomhadjáratban.”

Ez a két mondatnyi reflexió váratlanul élénk visszhangra talált az orosz Facebook-csoport körében: egy nap alatt 81-en lájkolták vagy kommentálták. Felteszem, hogy legtöbbször az idősebb nemzedékből származott, és személyes emléke is maradt Csukovszkájáról, mi több, az egész családról: így Ligijja apjáról, Kornyej Csukovszkijról és bátyjáról, Nyikolájról – mindketten népszerű

és köztisztelőben álló irodalmárok voltak. Az emléküket felidéző kommentekből hibátlanul kirajzolódott annak a szűk értelmiségi körnek a belső világa, amely mintegy ötven-hatvan évvel ezelőtt a Brezsnyev-éra bénító unalma közepette, ha nem is a direkt ellenállást, de feltétlenül a szellemi mozgást képviselte. Ők hallgatták magnón Viszockijt, Okudzsávát, Galicsot, ők jártak a Tagankára avantgárd színházat nézni, ők olvasták a „Gutenberg előtti”, azaz kéziratos irodalmat, s szerezték be feketepiacon a Beatles- vagy ABBA-nagylemezt. Ismertem őket, moszkvai látogatásaim alkalmával náluk szálltam meg, s élveztem, némi vodkát ízlelgetve, a szabadsághiány körül forgó konyhai tereferéket.

Hol lehetnek most ezek a ma 70-80 éves vagy idősebb kortanúk, kérdezem magamban. A 81 jelentkezőből – kettőt-hármat ismertem közülük – sajátos összkép bontakozott ki. Íme, honnan mindenünnen írtak nekem: Odessza, Minszk, Szamara, Alma-Ata, Poltava, Vinnica, Baku, Szolnyecsnogorszk, Szevasztopol, Minszk, Kijev, Klaipéda, Szentpétervár, Dnyipro, Biskek, Kremencsuk, Jereván, majd nem az egész Szovjetunió összejön ezekből a helyszínekből, az a valaha egységes földrajzi térség, amelynek részeit ma államhatárok választják szét, s egyes volt tagállamai öldöklő háborúban állnak egymással. Mások külföldről, kivándorlásuk színhelyéről jelentkeztek: Norvégiától az USA-ig, Marokkótól Lengyelországig a posztszovjet diaszpóra központjaiból. Hogy is énekelte Viszockij: „Amerika, Európa vagy Ázsia, / a sors az emberek hadát / dobálja, mint a macskakölyköket.”

*

206

A pedofília körül zajló háborúsdiban valahogy az egész magyar világ reménytelensége benne van. Néhány szerencsétlen kiszolgáltatót fiúgyerek és gyereklány sorsa inkább ürügye, mint oka, inkább gyúanyaga, mint tartalma a napi összecsapásoknak. Napokig taglalták azt a kérdést, ki vehette rá a köztársasági elnököt, hogy kegyelemben részesítse a pedofil cselekménynek falazó pedagógust, és az igazságügy-minisztert, hogy ezt a gesztust kézjegyével megerősítse. Ez a kérdés, mielőtt valamennyire is tisztázták volna, sokat veszített jelentőségéből, lévén, hogy mind az államfő, mind pedig a miniszter egyetlen délután leforgása alatt távozott a posztjáról. Isten ments, hogy beleártsam magamat a ki kivel beszélt utoljára részleteibe, és azok helyett állapítsak meg felelősséget, akiknek ez munkaköri kötelességük lenne/lett volna. Megvallom, hogy az ügyben nyilatkozó egyetlen hivatalos szereplőnek, így a két visszavonult személynek sem sikerült a legcsekélyebb rokonszenvet kiváltani belőlem, de náluk kénytelen vagyok figyelembe venni, hogy mindketten nők. Szerintem ugyanis ebben rejlik a történetek legmélyebb politikuma.

Valamikor a szocializmus fénykorában a vezető elvtársak belátták, hogy mégsem állhat a kormány csupa férfinemű káderből, és legalább mutatóban be kell emelni az égi karba egy-egy női személyt. A Rákosi-korszakban Ratkó Magda volt a kiválasztott, a Kádár-érában Vass Istvánné, az Országgyűlés elnöke és Nagy Józsefné könnyűipari miniszter. Ugyanígy számos nő tevékenykedett vezető poszton a tömegszervezetekben, arányukat tekintve messze a férfiak mögött. Tényleges helyzetükről, egyéni vonásaikról a nyilvánosság akkori zártsága mellett nem lehetett könnyű képet alkotni. Látható kiemelkedő

szerephez a „gyengébb nem” csak a színház és a film világában jutott, és persze a mindenkori nemzetközi nőnapon meg a rádió napi rétegműsorában, amely ezt a furcsa címet viselte: „Lányok, asszonyok, nők negyedórája”.

No mármost itt van ez a két elbocsátott politikus, egyikük a legfőbb állami méltóság, másik egy hangsúlyos tárca birtokosa. Egyik szerepben sem tűntek ki önállóságukkal, ám ez a legtöbb férfi kormánytagra is elmondható. A ki-nevezésükről döntő testületek szavatolt férfitöbbséggel bírtak. Nem tudunk olyan témáról, amelyben egy kicsit is eltértek volna a hivatalos kormányál-lásponttól vagy a Fidesz narratívájától – férfi politikusnál ez azért hébe-kor-ba előfordult. Marad a kérdés: miért tartották őket? A kvótáért vagy a lojalitásért? És ha eddig tartották, miért ejtették vagy hagyták bukni őket olyan ügyben, amelyben mindmáig semmi sem világos? És ők miért törődtek bele a velük űzött játékba? Lesz-e majd bennük valaha annyi ész, lélek, bátorság, hogy egyszer csak elmesélik tapasztalataikat a Fideszről, úgy is, mint gögös, kíméletlen, verejtékes férfivircsaftról?

Hargitai Miklós

Andalúz arcok

Az emberekről eddig viszonylag ritkán beszéltünk (még úgy is, hogy végső soron minden, amiről szó van, az emberekről szól). Idegenek vagyunk itt, a helyi barátaink többsége vagy magyar, vagy hozzánk hasonló jövevény. A spanyolokról meg a spanyol társadalomról az indokoltnál, sőt a másfél évnyi kint tartózkodásból következőnél is kevesebbet tudunk – keveset, de a semminél azért valamivel többet. Néha az a benyomásunk, hogy minél régebben jöttünk el otthonról, annál kevésbé ismerjük őket: értünk sok mindent, de nem áll össze a kép. Az az otthonosság, amit Közép-Európában bárhova menve minden magyar érez, vagy amit Skandináviában mindig éreztünk, itt nincs meg. Ez egy nehezebben megfejthető világ, de azért tanuljuk, és idővel talán meg is fejtjük. Megérteni pedig csak az egyes embereken keresztül lehet.

(A zarándok) A tornapályát, ahova reggelente edzeni járunk, akácok árnyékolják. Kétféle van belőlük: az egyiknek sárga a virágja – vagy inkább lesz majd áprilisban –, a másiknak lila. Amúgy a tavasz színe itt a sárga, a legtöbb tavaszi virág sárga színű, a többi meg lila, más nincs. Egyszóval akácok alatt tornázunk, bár az árnyéknak nincs túl nagy jelentősége egyelőre, mivel csak reggel nyolc felé kezd világosodni. Más nem tornázik ilyenkor, jellemzően egyedül vagyunk a pályán. Az ágakon rigók énekelnek, különféle gerlek búgnak szerelmes strófákat a párjuknak – a hagyományos balkáni gerle mellett van vadgerle és pálmagerle is –, az égen a báránnyelűk alatt papagájok röpdösnek rikácsolva, és a levegőben valamilyen egzotikus virág sűrű vaníliaillatát érezni. Van néhány pad is a fák alatt, de ilyenkor általában néptelenek. Ezúttal azonban a legszélső, már nem is a kis parkhoz, hanem inkább a közeli hulladékgyűjtő szigethez tartozó padon láttunk valakit. Moso-

lyogva ült, és közben mosta a lábát egy üvegből, ami azért nem annyira hétköznapi látvány errefelé. A korai napfény narancsba borította az embert, aki újra és újra vizet öntött az üvegből a lábára, és közben folyamatosan maga elé motyogott valamit. Kicsit barnábbnak tűnt a szokásosnál, de a narancsszínű ellenfényben nehéz ezt pontosan megállapítani, meg amúgy is Spanyolországban, azon belül is Andalúziában a hófehér skandinávtól az ébenfekete etiópig minden árnyalat előfordul.

Emberünk befejezte a lábmosást, belebújt a papucsába, odasétált a tér szélén álló ütött-kopott furgonhoz, és kivett belőle valamit, ami leginkább egy döglött állathoz hasonlított. Szőrös volt, foltos, és nagyjából henger alakú, hastájékon egy madzaggal átkötve. Egy mozdulat, a madzag kibomlott, az „állatból” pedig egy szépen kikészített kecskebőr lett leterítve a kőre. A férfi, akit addig egy szokatlanul jó kedélyű és fejlett higiéniajú furgonlakó otthontalannak véltünk, kilépett a papucsból, rátérdelt a kecskebőrre, előrehajolt és imádkozni kezdett.

A reggel nyolc órát Spanyolországban úgy kell elképzelni, mint nálunk mondjuk a fél nyolcat: az iskolákban a tanítás fél óra múlva kezdődik, az utcákon sokak jönnek-mennek, nyüzsgés van, ilyen háttér elé tessék odaképzelné a mohamedán imádkozót. Senki nem figyel rá rajtunk kívül. Mindenki megy a dolgára, ő hajlong, mondja az imát, mi pedig nézzük. Aztán végez, összetekeri a kecskebőrt, átköti, visszarakja a furgonba, beszáll, elindul. Az ablak letekerve, kikönyököl, a mosoly még mindig ott van a száján. Sosem láttuk azelőtt, és nem bukkant fel később sem. Nem tudunk róla semmit azonkívül, hogy a reggelünket megszépítette: valami kisugárzott ránk is abból a derűs bizalomból, amivel az istene felé fordult.

A 47 milliós Spanyolországban közel 2,5 millió muszlim él, a legtöbben (mintegy 800 ezren) marokkói származásúak. A mohamedán vallás jelen van az országban, bár nem túl látványosan. Vannak mecsetek, bár a legtöbb kívülről inkább irodának vagy lakásnak látszik – igaz, most épül egy jókora és a külsőségekben is látványos templomuk a velünk szomszédos település, Fuengirola központjában. A vendéglátás egy része marokkói kézben van (egy másik része pedig kínaiában), mint ahogy állítólag a marihuánakereskedelem is, de ez a politikában nem téma. Az itteni jobboldal leginkább a baloldallal van elfoglalva – a legutóbbi választáson helyi szinten alaposan el is verte –, és nem mondhatnám ugyan, hogy mélységében ismerjük a kampánytopikokat, de nem tűnt föl, hogy a bevándorlás, a „muszlim veszély” köztük lett volna. A nyilvános ima, illetve annak a katolikus többség általi közönyös fogadtatása pedig azt mutatta, legalábbis a mi számunkra, hogy nem is lenne rá túl nagy igény.

(A rendőr) Ünnepe van, vagyis az ünnep előnapja. A gyerekek manónak, szarvasnak és hasonlóknak öltözve jönnek az iskolába. Nem csak ők, a szülők egy része is. A zebránál rendőr áll: vigyázz rájuk, és irányítja a forgalmat. Itt van minden reggel, de máskor nincs ennyi dolga. Feltorlódik a sor a zebra előtt, de mindenki türelmesen vár: a spanyolok máskor sem izgulják túl a dolgokat, és itt ismeretlen a Magyarországon megszokott ünnep előtti agresszió is. Úgy vannak vele, hogy amit nem vesznek meg, vagy nem intéznek el most, az majd elintéződik később (mañana – szó szerint reggelt vagy holnapot jelent, a

valóságban inkább azt, hogy „majd egyszer”). A rendőr sem ideges. Mosolyog, kedves, és a nevéen szólítja az összes gyereket. De tényleg. Elmegy előtte vagy kétszáz kisiskolás, és a legtöbbször tudja a nevét, a legtöbbször van egy kedves szava. Nem értjük pontosan, elvégre spanyolul beszélnek, de a nevek egyértelműek, és az is, hogy itt valami egészen másfajta rendőr-polgár viszonyról van szó, mint amilyenhez otthon hozzászoktunk. „Te mi leszel, José?” (Alighanem valami kérődző, de fogadást csak arra mernénk kötni, hogy állat.) „Csoda szép a ruhád, Dolores!” (Ruhának ruha, de lehetne éppenséggel ágyterítő is, valami horgolt, piros paplanszerűség aranyszínű csillagokkal, a kislány mindenestre örül a dicséretnek.) Ilyesfajta mondatok hangoznak el – közben némelyik gyerek és szülő is keresztnéven szólítja Juant, a rendőrt. A hangulat határozottan derűs, már-már családias, és mindenképpen ünnepi.

Spanyolhonban három rendőrségféle is van. A helyi (települési), az andalúz – ezt talán csendőrségnek hívják – és az országos: az utóbbinak a rohamsisakos, golyóálló mellényes, karabélyos embereit csak olyankor látjuk, ha valóban nagy gáz van, például terrortámadás (gyanúja) esetén, vagy amikor épp egy jelentős kábítószer-szállítmányt kapcsolnak le. Mindegyik testületbe csak délceg, jó kiállítású, kisportolt, magas és pocakmentes figurák kerülhetnek be. Ez a tekintélyt talán indokolja – és tényleg van tekintélyük –, a népszerűségüknek viszont más megfejtése lehet. Tény, hogy Magyarország 1989-ig rendőrállam volt, ami máig meghatározza a viszonyunkat a rendőrséghez – de 1978-ig rendőrállam volt Spanyolország is, szóval önmagában a történelem nem magyaráz meg mindent.

(A taxis) A repülő túl korán indul, amikor még nem jár a tengerparti HÉV, azaz a Cercanias. Így hát taxival megyünk, azazhogy Uberrel, mert Malagában – ami egy megye neve is, nem csupán egy városé – nincs az összes taxitársaság a kormánypárt gazdasági holdudvarának tulajdonában, és az Uber is szabadon működik, meg a Bolt sem hatósági áron szolgáltat. Versenypiac van és valódi árverseny, az Uber a nagy taxitársaságokhoz képest nagyjából fél áron szállít. Az autó három perccel az applikációban fixált időpont előtt érkezik a kapu elé. Hatalmas, fekete, tiszta, illatos. Ford Mondeo egyébként, de ennek mérsékelt a jelentősége. A sofőr fekete nadrágban, fekete zakóban és fehér ingben vár, elveszi a csomagot, előzékenyen nyitja az autót, mosolyog. Nem tud angolul – mi meg a spanyollal vagyunk úgy, hogy egy doktori védést semmiképpen sem vállalnánk be ezen a nyelven –, de az applikáció miatt nem vagyunk rákényszerítve, hogy beszéljünk, nincs szükség információcserére. Ő tudja, hogy hova megyünk, az ár is adott (hiszen annak alapján választottunk, előbb a szolgáltatók, aztán pedig az Uberen belül a jelentkezők közül). Az út 24 kilométer, amiért 19 eurót fizetünk – ez nagyjából 7400 forint. Kevesebb, mint a fele az otthoninak – egy olyan országban, ahol az átlagfizetés a kétszerese a magyarnak. Ennyit számít a verseny (illetve sokkal többet, mert a szolgáltatás is magasabb színvonalú, mint bármi, amit Pesten kaphatnánk).

Tehát nem muszáj, de azért mégis megpróbálkozunk a társalgással: ő az angollal küzd, mi a spanyollal birkózunk. A témát, hogy magyarok vagyunk, ebben a felállásban könnyű kikerülni: azt a kérdést, amire nem akarunk válaszolni, egyszerűen nem értjük meg. Minket leginkább az foglalkoztat,

hogy miért uberezik. Pénzért, természetesen: a nyári fél évben szakács egy szállodában, ilyenkor pedig, amikor jóval kevesebb a vendég, marad az Uber. A táj olyan, mintha egy homokbányában autóznánk, az útépités után nem vitték túlzásba a tereprendezeit. A homokhegyek között pálmákat, leandereket és néha egy-egy eukaliptuszcsometét világít meg a reflektor. A táj sivatagos, csak a tevék hiányoznak a tökéletes illúzióhoz. „Andalucia” – mondja kifelé mutatva, büszkén, miközben a legális sebességhatárt felülről karcolva kanyargunk a szerpentinben az autópálya és a Malaga Costa del Sol repülőtér felé. Aztán a sztrádán meglódulunk. Menet közben föl sem tűnik szinte, parádésan vezet, de a 15 perces úton két perccel az előre jelzett idő előtt érünk célba.

Az igazsághoz tartozik, hogy tavaly, az első Uber-utunkon, amikor süített rólunk, hogy nem értjük még a rendszert, bepróbálkozott egy másik sofőr azal a trükkel, hogy „nem indult el az app, fizessünk készpénzben”, ami, ha bedőlünk, dupla tarifát jelentett volna. Azóta azonban nem volt több kavarás, most sincs. Az autó közvetlenül annál a mozgólépcsőnél tesz ki, ami az indulási szintre visz. Egy euró borraivalót és öt csillagot adunk búcsúzóul az emberünknek, persze nem személyesen, hanem az alkalmazásban. Még mindig sötét van, a pálmafák susogva hajladoznak a szélben. Az első fénycsík keleten csak akkor tűnik föl, amikor már a Sierrák felett repül velünk a gép hazafelé. Megyünk haza, ahol nincs szükség szélhámos uberésekre ahhoz, hogy lehúzzanak: mindent a magyar állam intéz majd.

Vissza Luxemburghoz

Az ukrán fronton kivégzett katonának szobrot emeltek. A négyéves kislányt, akinek a szeme láttára ölték meg az apját, anyját, szabadon engedte a Hamász. A gázai áldozatok között kiugróan magas a nők és a gyerekek aránya. Híreket olvasok 2023 végén. Egyértelműen háborús év. Pedig még eltartanám, eltagadnám ezt a tényt. Néha sikerül is félórányi békéket lopni, nem oda gondolni valahol, valamelyik frontra. De hát egyre több a front, és egyre kevesebb az a békés sziget, folt, ahol még az illúziókba menekülhetek.

Az idei év tulajdonképpen minden önmagunkba, békés szándékainkba és képességeinkbe vetett hitet elvett. Az Izraelben történt terrortámadás kiheverhetetlen, és nem csak azok miatt a traumák miatt feldolgozhatatlan, amelyeket a kegyetlenül furfangos gyilkosságok hagytak maguk után. Egészen eddig a támadásig volt valami – mára hamisnak bizonyult – biztonságérzet, hogy a társadalmi válságok bármilyen irracionális reakciókat váltanak is ki, bármilyen káoszt, bármilyen ösztönös viselkedést generálnak, azért sikerül mindezek mögött azonosítani a nagyon is kiszámítható folyamatokat, sikerül racionális válaszokat adni az észszerűtlenségekre. Végeredményben az ész győz, és ésszel győzünk, a moralitásnak is ez ad alapot, keretet. A moralitásunk

pedig – szeretjük magunkról ezt gondolni – mégsem alku tárgya, ha valamihez ragaszkodunk, hát ehhez, az erkölcshez legalább ragaszkodunk. Mórikáljuk magunkat!

Mindebből nem sikerült semmit sem abszolválni. A terrortámadás után elkezdődött a mindenoldali médiakampány, a verseny a még nagyobb áldozat szerepéért vagy a legsötétebb gonosz megnevezéséért. A világ két részre szakadt: „Izrael-pártiak” és „palesztinpártiak” néztek szembe egymással. Az eddig a szabadságjogok, emberi jogok térfelén állók – korábban őket neveztek baloldaliaknak, liberálisoknak, balliberálisoknak – az iszlám- és muszlimellenes jobboldalon, szélsőjobboldalon találták magukat. A társadalmi méltányosság, szociális igazságosság szószólói pedig a terroristákkal kerültek egy platformra. Kibogozhatatlan kuszaságnak tűnnek az új viszonyok. Pedig az összeomlás következetes. Végeredményben sem a szociális, sem az emberi jogok nem jelentenek semmit ebben a régi-új világrendben, és már mindezeknek a látszatát sem akarjuk (akarják) fenntartani.

Csoport- és osztályérdekekről a nacionalizmus, a vallási fundamentalizmus korában nem tudunk beszélni. Osztályszolidaritás sincs így tehát. Évek óta megy a „genderháború”: a társadalmi nemek elméleteinek tagadása, megszegyenyítése. Ki mondhatná ki tehát most elég hangosan, egyértelműen, hogy a legújabb kori háborúk, nem csak a most Izraelben és Gázában zajló háború, de már az ukrajnai is, sőt, az Európából alig látható, bár nem kevésbé véres mianmari háború is osztályharc a nők és gyermekek ellen. Az alávetettek, az ellenzékben lévők, a kizsákmányoltak, a marginalizáltak ellen zajló leszámolás. Ez zajlik társadalmakon és országokon belül, és ez zajlik országok között is. Különböző formában, különböző indokkal, módon. A végeredmény ugyanaz: megerőszkolt, megcsonkított, kiéheztetett nők és gyerekek hullája kelt félelmet, és kényszerít engedelmességre, fegyelemre, lojalításra.

Ha ezt ma valaki, különösen a magyar sajtóban kimondja, akkor azonnal áldozathibáztatással, részrehajlással, részvétlenséggel vádolják. Általános az elvárás, hogy a pontosan kijelölt frontvonalak közé soroljunk be, válasszunk az etnonacionalista-vallási fundamentalista frontvonalak között, tegyünk hűségesküt.

Ma, amikor a „baloldal” szidalmazása, különösen magyar nyelvterületen, szinte kötelező feladat a társasági csevegésekben (ne nevezzük vitáknak, eszmeceseréknek ezeket a felszínes, önpozicionáló szószaporításokat), be kell vallanunk valamit. A baloldal tényleg belebukott valamibe az elmúlt évtizedekben. A baloldal nem tudta megfogalmazni, érzékelhetővé tenni, érthetővé tenni az osztálykülönbségek jelentőségét, az osztálykonfliktusok természetét. Dacára annak, hogy olyan jelentős életművek vállalkoztak erre, mint Vitányi Iváné vagy Tamás Gáspár Miklósi. Dacára annak, hogy a középgeneráció (Böröcz) vagy a fiatal generáció (Havas, Fáber, Gagyai stb.) rendkívüli következetességgel dolgozik ezen.

Az Izraelben és Gázában folyó háború úgy robbant be az életünkbe, és úgy robbantotta szét az életünk kereteit, hogy évek óta eltoltuk magunktól az ott folyó konfliktusokat, válságokat. Az Orbán-rezsim amúgy minden önállóságot, innovációt nélkülöző koppintott nacionalizmusa és autokratizmusa lekötötte

minden energiánkat. Hiába a tengernyi erőfeszítés a saját rezsimünk megértésére, tulajdonképpen más sem zajlott, mint hogy a túlélésre, a kibekelésre fordították az energiáikat az emberek. És közben észrevétlenül átvették az Orbán rendszer logikáját, nyelvhasználatát, és alávetették magukat a hatalmi viszonyainak. Illeszkedés a tájba. Miközben a magyarországi osztálykonfliktusok valódi természete is rejtve maradt, nemhogy az izraeli.

Hogy akarnánk megérteni az izraeli–palesztin konfliktust, ha a magyarországi cigányellenességet sem sikerült? Ha az Orbán-rezsim által indított primitív „migránsellenes” kampányra sem született adekvát válasz. Évek óta tombol a magát Izrael és személyesen Netanjahu barátjának mondó országban az (Izraelből) importált antiszemita Soros-kampány, és azt váránk, hogy legyen erős válasz a legújabb háború által felkorbácsolt erős antiszemitizmusra? Azt váránk, hogy legyen, aki felismerje: a muszlimellenes kampányok zöme is formáját, jellegét, logikáját, nyelvhasználatát tekintve tulajdonképpen dehumanizáló, a kollektív bűnösség rémképével riogató, velejéig antiszemita kampány. Saját árnyékunkat kéne átugrani folyamatosan.

Hollandiában nyert a szélsőjobb 2023 végén. Bevándorlás-, unióellenes, bezárkózó, nacionalista, xenofób kampánnyal. Ez volt az idei év előszele. Ez jön, és ennél még sokkal rosszabb, ha csak nem történik valami váratlan dolog az EP-választások előtt. Azok a szélsőjobboldali szervezetek fognak tarolni most, akik néhány évvel ezelőtt még az antiszemitizmussal mozgósítottak. Aztán észbe kaptak, a leghamarabb Le Pen pártja Franciaországban, és az antiszemitizmust átmaszkírozták, átkódolták. De a lényeg, a társadalmi, kollektív leszámolás ígérete mint mozgósító elv maradt. Ki tudja, mikor lesz újabb fordulat? A muszlimellenesség mikor vedlik át megint valódi, zsigeri antiszemitizmussá? Mert át fog, azonnal át fog, amint erre igény, lehetőség, mód van. Amint a társadalmi erőviszonyok és érdekhálók szerint ez válik hasznossá, kifizetődővé.

Mit tud mindezzel kezdeni a baloldal? Az a baloldal, amely nem tudott az izraeli ellenzék mellé állni nemzetközi szinten? Nem tudta az utóbbi hetekben kifejezni a részvétét az izraeli áldozatokkal szemben? Nem tudta elmondani, hogy saját, baloldali, békepárti aktivistái váltak a Hamász első számú áldozatává? Hogy a baloldaliak véráldozata a terrortámadások alatt milyen jelentős volt. És azt sem tudta elmondani elég hatékonyan: hogyan esett a palesztin társadalom a Hamász csapdájába, hogyan vált a legnagyobb létszámú túszközösségé?

Most jövök rá, milyen árulkodó a szóhasználatom. A nacionalista-autokrata rezsimiek leegyszerűsítő narratívákkal manipulálnak. Így válik az Izraelben folyó háború „vallásháborúvá”, a „kultúránk, a civilizációnk elleni támadásá”. Szó szerint ugyanezeket a szófordulatokat használja az Orbán-rezsim, minimum a 2015-ös menekültválság óta. És ezzel szemben kérem számon azt, hogy „miért nem mondtunk el” valamit? Miért nem magyarázott el valamit a baloldal? Miért nem állított ellennarratívát? Miért nem nyeri meg a leegyszerűsítési versenyt?

Nem a diszkurzív versenyt kell megnyerni, hanem a társadalomszervezést. Azt hiszem, ez ennek az évnek a tragikus tanulsága.

Egy, a túsul ejtett gyermekeiért küzdő izraeli apa kezdett egyszemélyes sztrájkba, demonstrációba az elmúlt hetekben. A túsokkal szembeni szolidaritás helyét a bosszúvágy vette át – állítja. Sokkal több figyelmet fordítanak az emberek arra, hogyan torolják meg az izraeliek elrablását, mint azt, hogyan hozzák haza a foglyokat, hogyan segítsenek a kiszabadultaknak a traumák feldolgozásában, az újrakezdésben. Azt hiszem, ez most az alaptörténet. És innen, erről a nullpontról lehetne a baloldali újrakezdést elindítani. A szét-esett, szervezetlen, irracionálissá váló társadalmakba visszahozni valamiféle észszerű döntés-, de főleg cselekvőképességet.

A szónoklási, a marketingversenyt, a kampánybajnokságot (mi, baloldaliak) elvesztettük. És lehet, hogy nem is baj. Nem jó és nem is hasznos dolog manipulációs versenyszámokban győztesnek lenni. De ténylegesen odaállni a bajbajutottak mellé, valódi segítséget nyújtani – az teljesítmény. A szó legkonkrétabb, a betevő falatra is vonatkozó értelmében segíteni – az valami olyasmi, amit ezek az autokráciák nem tudnak és nem is akarnak megcsinálni.

Háborúban élünk. Már azon a szintjén a háborúknak, amikor nem is rendítenek meg annyira a veszteségek, amikor rutinná válik a harctéri beszámolók követése. Ebbe a helyzetbe nem beleszokni, ezt a helyzetet nem elfogadni, de legfőképpen: ebben a helyzetben felismerni a körülöttünk lévők szükségleteit, és azokra a lehető leghatékonyabban reagálni. Ez most a feladat, és ez most a túlélési esély. Annak is, aki segítségre szorul, és annak is, aki segít. Utóbbi lehetőséget kap a társadalmi együttműködések, a szolidaritás jelentőségének megértésére, mentesül a különböző szociopátiák, szerepzavarok terhétől.

Háborús év következik. Az idei traumák biztosan nem enyhülnek akkor sem, ha lesznek időszakos békék, tűzszünetek. Az egyre súlyosabb ész- és egyensúlyvesztésben stabilitást biztosítani, következetes pacifizmussal és humanizmussal jelen lenni: ez az a feladat, ami elől nem lehet kitérni. Nem lesz pihe-nés, nem lesz szünet. A huszadik század be nem váltott ígéretei, elszalasztott lehetőségei, a félbehagyott emancipáció most szedi a sarcot. Szocializmus vagy barbárság. Visszatértünk ugyanoda. Nehéz ezt kimondani, amikor a barbárság ezernyi, véres arcába nézünk, és morzsányi szocializmust sem tudunk felmutatni vele szemben.

Végel László

Hideg polgárháború a tavaszias télben

A szerbiai kruševaci hadiüzemben munkavégzés közben egy 18 éves fiatalember halálos baleset áldozata lett. A városban csend honolt. A politikusok készülnek a békére, tehát fegyverkeznek. Egyik háború a másik után robban ki, kellenek a fegyverek és a lőszer. Különböző parádés hadgyakorlatok tanúi vagyunk. Öt-tíz évvel ezelőtt legfeljebb néhány értelmiségi jósolta az új világháború kitörését, manapság a borbélynál is erről diskurálhatnak.

Alig akad politikus, aki nem ismételné diadalmasan, hogy éppen ő védi meg a népet. A fegyverkereskedők üzletelnek és gazdagodnak, a hadiüzemek teljes kapacitással működnek, a gyárak dolgozói egyre gyakrabban lesznek halálos baleset áldozatai. Hogy ki a hibás, erre sosem kapunk választ. A halál oka is hadititoknak számít. Azt hiszem, ebbe a sorba tartozik a fiatal kruševaci munkás története is. Hogyan lehetséges, hogy ilyen fiatalon került robbanóanyagot gyártó munkahelyre, amelyet leginkább sokéves tapasztalattal rendelkező munkások töltenek be? Mindez azonban nem fontos, nincs is pontos információnk arról, hogy mi történt. Egy szó, mint száz: senki sem felelős.

A kruševaci városi közgyűlés egyik ellenzéki képviselője senkit sem vádolt, nem kereste a balesetet kiváltó okokat, csak arra utalt, hogy a halottat gyászolni kell, és a szónoki emelvény elé lépve javasolta, hogy a képviselők egyperces hallgatással emlékezzenek meg az elhunytól. A teremben síri csönd uralkodott. Az ellenzéki képviselők felálltak, míg a kormánypártiak ülve maradtak. A csend ebben a jelenetben egyszerre jelképpé vált: tragikusan mély társadalmi hasadásról szólt. Arról, hogy a halottaknak szóló tiszteletadást valamelyik párthoz való tartozás határozza meg. Nem csak kruševaci, nem csak szerbiai, hanem a kelet-közép-európai és a balkáni rendszerváltások utáni időszerű jelképről van szó. Az is észlelhető, hogy a hasadás az emberek manapság mélységesen sérülékeny nemzeti érzését traumatizálja.

Kelet-Közép-Európában a félelmetes külső ellenség, az orosz valamiképpen összetartotta a nemzeteket, de az oroszok kivonulása után változott a helyzet. Nekik előbb megbocsátanak, mint a saját belső „nemzetelleneseiknek”. Kivételt képeznek azok az országok, amelyek továbbra is érzik az orosz veszély lehetőségét.

Nemzeti érzés! Az, ami összetartó erő lehetne, megosztó erő lett. A belső ellenzékkeresés szenzorja. Szerbiának a kilencvenes években temérdek külső ellensége akadt. Fárasztó lenne őket felsorolni, az első között bukkantak fel a koszovói albánok, majd a szlovénok, a horvátok, aztán a bosnyákok, s végül újra a koszovói albánok jelentették a legnagyobb külső ellenséget. Hozzájuk csapódtak a nemzeti kisebbségek, köztük a magyarok is, akiket egy szendvicssel a kezükben az anyaországba exportáltak volna. És a zsidók! Ellenük kellett harcolni. A kilencvenes években ez legalább némileg tompította a nemzetben belüli ellenség elleni háborúskodást. Igaz, akadtak ilyenek is, de ők leginkább a külső ellenséghez csapódó csoportok voltak. A hivatalos propaganda szerint a maroknyi belső ellenség nem képezett jelentős erőt.

Azóta változott a világ, főleg Kelet-Közép-Európában és a Balkánon. Létezik még külső ellenség, de jelentőségük csökkent, viszont hihetetlen méretekben megugrott a belső ellenség száma. Egy nemzet tagjai két nemzetre oszlottak fel, és farkasszemet néznek egymással. Oda jutottunk, hogy a harcias nemzetű antiszemita jobban gyűlölik a saját soraikból kikerült „ellenfelet”, mint a zsidókat. Szerbiában ez odáig ment, hogy Ana Brnabić kormányfő az ellenzékieket rovaroknak és legyeknek nevezte. Kiderült, hogy ellenség nélkül lehetetlen kormányozni. Hideg polgárháborús hangulat uralkodott el. Ráadásul minderre rátelepedett az ukrajnai háború, amelynek főszereplője, az agresszor Oroszország igazi nemzeti támaszt jelent a „belső ellenséggel” vívott

küzdelemben. Egészen furcsa helyzet születik: a legnagyobb nacionalisták szemüket Moszkvára vetik.

Miközben folyik a hideg polgárháború, tart a kellemes tavaszi tél. A Hótelep sikeresen takarékoskodik, tehát a radiátorok hidegek. Az idő kedvező, ezért kiadós sétát teszek az újvidéki pályaudvar közelében levő parkokban. Volt mit látnom! A pályaudvar épületét, amelyet egy éve renováltak, most újra renoválják. Tiszta abszurdum! Elevenen emlékszem a frissen felújított pályaudvar előtti emelvényen szónoklókra: Orbán Viktor és Aleksandar Vučić ünnepélyesen felavatták a Belgrád–Újvidék között közlekedő gyorsvasutat. A szerbiai vasúti közlekedési vállalat szerint az Újvidék–Szabadka közötti útszakasz munkálatai rendben haladnak, lehet, hogy lesz némi késedelem, de nem túlságosan nagy. Elképzelem, amint Orbán Viktor és Aleksandar Vučić Szabadkán a Petar Karadžević-emlékmű közelében felavatják ezt az útszakaszt is. Ezt követi a magyarországi felavatási ünnepségek sorozata.

Legalább megpihennek a szorgalmas kínai melósok.

Időközben azonban kiderült, hogy a magyarországi útszakasz építésével gondok akadtak. A kínaiak elhagyták a terepet. Ezek után őrzöm a maradék csipetnyi humorérzékemet: elképzelem, hogy a szabadkai pályaudvar hangsbemondója azzal fogadja a Budapestre tartó utasokat, hogy várjanak még néhány évet a következő ünnepélyes felavatásra. Most az van, hogy az egyébként remek és ünnepélyesen felavatott Belgrád–Újvidék szakasszal kisebb-nagyobb gondok merülnek fel, és szünetel a közlekedés. Attól félek, hogy azt is fel kell újítani, mind az újvidéki pályaudvart. Elképzelem, hogy Bohumil Hrabal milyen remek közép-európai regényt írna az újvidéki pályaudvar permanens renoválásáról és a vasútvonal szakaszonkénti felavatásáról. Sajnos, ilyesmire nem vállalkozok, hiszen ihletemet elfojtja a tudat, hogy a Nagy Építkezés ideje alatt milyen kínosak lesznek a budapesti utazásaim. A kelebiai purgatóriumban, hóban fagyban vagy iszonyú hőségben órák hosszat, néha fél éjszakát kell várakozni, mire az ember átkel a határon.

Nem vállalkozom a kelet-közép-európai történet megírására, de továbbra is szívesen olvasgatom a kelet-közép-európai regényeket. Mostanában kezdtem olvasni Slobodan Šnajder horvát író új regényét, az *Eltűnés angyalát*. A horvát és a szerb kritika a legnagyobb elismerés hangján ír a szerző nemzedéki és egyben közép-európai sorsot felidéző városregényéről. Mindeddig csak az első részt olvastam el, és észrevettem azt, ami a mai magyar prózában ritkaságnak számít. Egy épülethez kapcsolódva ír Šnajder Zágrábról és egy nemzedék sorsáról. Előző regényében, a tizenhét európai nyelven megjelent *Rézkorszakban*, amely hollandul hat kiadást ért meg, szintén közép-európai sorsokról van szó, csakhogy ennek a regénynek a tere Zágrábtól egészen Lengyelországig terjed, ezért magától értetődő, hogy szereplői között megtalálhatók a horvátok, a szerbek, a zsidók, a németek, az oroszok, szóval a térség etnikai tarkasága. Új regényét, az *Eltűnés angyalát* ugyanez jellemzi, csakhogy most egy „kistérségről” van szó, a nemzetileg sokszínű Zágrábról, annak is egyik lakóépületéről, amelyet horvátok, szerbek, magyarok, németek, zsidók laknak. A mai magyar prózában – nem így volt ez Mikszáth vagy Krúdy idejében – ez ritkaságnak számít. A magyar próza akkor is Budapest-központú, ha közép-európai ihle-

tésű. Ennek magyarázatát az eszmetörténészek bizonyára jobban fel tudják tárni, mint én, de a számok azt bizonyítják, hogy Budapest ugyan valaha nemzetileg sokszínű város volt, manapság viszont nemzetileg rendkívül homogén: ismeri az *idegent*, akár rokonszenvezhet is vele, de a vele együtt élő *ismerős idegent* nemigen. Ebben alapvetően különbözik a nyugat-európai nagyvárosoktól vagy a nálánál kisebb balkáni fővárosoktól is. A magyar regények is éppen ebben különböznek egy párizsi, egy berlini, de mondhatom azt is, hogy szarajevói, belgrádi vagy zágrábi író művétől. Nyilván az együttélés kultúrájának hiánya, az ismerős idegennel való mindennapi találkozás elmaradása miatt lelt termékeny talajra a migránsellenes diskurzus is. Természetesen ettől nem mentesek az európai nagyvárosok, de elgondolkodtató, hogy Magyarországon ez a hang sokkal erőteljesebb, mint más kelet-közép-európai országban vagy a Balkánon és Nyugat-Európában. Nem lehet ezt csupán a kormány számlájára írni, számítani kell azzal, hogy kettőn áll a vásár, a hatalmon, amely ezt a diskurzust műveli, és a társadalmon, amely ezzel a diskurzussal szemben megértő és nagyon is befogadó. Ezek után nem meglepő az sem, hogy az EU-n belül az magyar nemzetpolitika dichotómiát teremt a többi nemzeti tagállammal szemben. Olyan modellről van szó, amelynek jelentős kulturális hagyománya van, s amely túlmutat a napi politikán. Ennek függvényében magyarázható az az ellentmondás is, hogy a polgárok többsége EU-párti, ugyanakkor a nemzeti érdek nevében arra szavaz, hogy állandóan viaskodjunk az EU-val. A kettőben nem érzékel semmiféle ellentmondást.

216

A közösség értékrendjét nemcsak a kormány határozza meg, hanem az adott társadalom szellemi állapota és kulturális hagyománya, amelyet az írók is befolyásolnak, annak ellenére, hogy egyre-másra hangoztatják: buborékba kerültek, ezért nincs többé befolyásuk a közéletre. Semmiféle felelősség nem illeti őket a fennálló állapotok miatt.

Hasonló szindróma erőteljesen érvényesül a kisebbségbe került magyar közösségek kultúrájában, irodalmában is. Napjainkban, bérmennyire is vizionálnak egyes kisebbségi értelmiségiek és politikusok homogén nemzeti mikroközösséget, igazat kell adunk Bretter Györgynek, aki idejekorán figyelmeztetett, hogy az anyanyelvi kommunikáció főleg a családi környezetben válik valóra, viszont „a társadalmi érintkezéseiben a többségi nyelvet használja, ezért a két jelentés többnyire más nyelvhez kapcsolódik”. Két nyelvtől vezérelt világ él egy emberben, a kettőt nem könnyű egyensúlyban tartani, minek következtében a kisebbségi irodalomban is a kettősség lett a meghatározó. A legtöbb kisebbségi regényben a MI és az ŐK dichotómiája dominál, még akkor is, ha időnként feltűnik egy jóra való román, szerb vagy esetleg szlovák szereplő. Nem állítom, hogy ez szükségszerűen nacionalista színezetű, mi több, a kőbe vésett sorsok ábrázolása időnként megrázó irodalomról tanúskodik. Beszélhetünk akár szenvedéstörténeti eposzokról is, de ennek ellenére baljós kulturális el-sivárosodást idéz elő, végső fokon a kisebbségi irodalom egy elmagányosodott skanzenről szól, amelyben csak magyarok élnek, egy másik fenyegető többségi skanzen árnyékában.